

UDK 372.881.111.1

CHET TILLARNI O'QITISHDA SAMARALI USULLAR

Nizamova Umida Sandjarovna

Andijon davlat texnika instituti v.v.b dotsenti, PhD

E-mail: umidanizamova18@gmail.com

Tel: +998889971107

Annotatsiya. So'nggi yillarda jahon pedagogikasida talabalarning til darajalariga oid kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish, rivojlantirish va yanada takomillashtirishga xizmat qiluvchi zamonaviy pedagogik texnologiyalarni yaratish hamda ularni ta'lim tizimiga tatbiq etish ustuvor vazifalardan biriga aylandi. Bugungi kunda barcha oliy ta'lim muassasalarida kommunikativ kompetensiya talabalarning puxta kasbiy tayyorgarligini ta'minlovchi asosiy omil sifatida qaralmoqda. Shuningdek, mahsuldor o'qitish tamoyillariga asoslangan holda chet tillarini o'rganish va biz tomonidan ishlab chiqilgan lingvodidaktik texnologiyadan foydalanish talabalarning ijodiy fikrlashini rivojlantirish, o'z salohiyatini namoyon etishi hamda o'zini anglashiga imkon yaratadi. Mazkur lingvodidaktik texnologiyaning mazmun-mohiyati oliy ta'lim muassasalarida tahsil olayotgan talabalarning kasbiy tayyorgarligi tizimida keng yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: Kommunikativ, mahurat, produktiv usul, chet tili, lingvodidaktik texnologiya, kasbiy kompetentsiya.

ЭФФЕКТИВНЫЕ МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ

Аннотация. В последние годы в мировой педагогике создание и внедрение современных педагогических технологий формирования, развития и совершенствования профессиональных компетенций студентов по языковым уровням и внедрение их в систему образования стало приоритетным направлением образования. В сложившейся ситуации во всех высших учебных заведениях коммуникативная компетентность является основой фундаментальной профессиональной подготовки студентов. Кроме того, изучение иностранных языков на принципах продуктивных методов обучения обеспечивает творческое развитие и самосознание студентов с использованием разработанной нами лингводидактической технологии. Содержание данной лингводидактической технологии раскрывается в системе профессиональной подготовки студентов, обучающихся в высших учебных заведениях.

Ключевые слова: Коммуникативный, продуктивный метод, иностранный язык, лингводидактическая технология, профессиональная компетентность, продуктивный.

EFFECTIVE METHODS OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES

Annotation. In recent years, in world pedagogy, the creation and introduction of modern pedagogical technologies for the formation, development and improvement of students' professional competencies in language levels and their introduction into the

education system has become a priority of education. In the current situation in all higher education institutions, communicative competence is the basis for fundamental professional training of students. In addition, learning foreign languages based on the principles of productive teaching methods ensures the creative development and self-awareness of students using the linguodidactic technology developed by us. The content of this linguodidactic technology is revealed in the system of professional training of students studying in higher education institutions.

Keywords: *Communicative, productive method, foreign language, linguodidactic technology, professional competence, productive.*

KIRISH

Ingliz tilini o'rganish jarayoni bosqichma-bosqich va uzluksiz rivojlanib boradigan murakkab jarayon hisoblanadi. Ushbu jarayonda o'quvchilar turli qiyinchiliklarga duch kelishlari mumkin. Shu sababli, tilni samarali o'zlashtirish uchun muayyan ko'nikmalarni shakllantirish va rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur ko'nikmalar umumiy jihatdan reseptiv va produktiv turlarga ajratiladi.

Reseptiv ko'nikmalar o'qish va tinglashni o'z ichiga olib, ular orqali o'quvchilar darsliklar, badiiy asarlar hamda turli hujjatlarning mazmunini anglash imkoniyatiga ega bo'ladilar. Produktiv ko'nikmalar esa gapirish va yozishdan iborat bo'lib, ular kommunikativ faoliyatda muhim o'rin tutadi. Aynan shu ko'nikmalar yordamida o'quvchilar og'zaki taqdimotlar, yozma tadqiqot ishlari, hisobotlar va boshqa kommunikativ vazifalarni samarali bajarish imkoniga ega bo'ladilar. Shu bois ushbu ko'nikmalarni to'g'ri shakllantirish va muntazam rivojlantirib borish talab etiladi.

Mavzuga oid ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, produktiv o'qitish o'quvchilarni kasbiy faoliyatga yo'naltirish konsepsiyasi bilan chambarchas bog'liqdir. AQSh hamda Yevropa davlatlarida ushbu yondashuv o'rta va oliy ta'lim muassasalarida mehnatga asoslangan kasbiy ta'lim tizimi sifatida keng qo'llaniladi. Bunday ta'lim tizimi maktab va kasbiy ta'lim o'rtasidagi uzviylikni mustahkamlash, shuningdek, ta'lim va rivojlanish bilan bog'liq muammolarni samarali hal etishga xizmat qiladi [1]. Bundan tashqari, yigirmadan ortiq mamlakatda produktiv ta'lim

va turli xil tegishli ta'lim loyihalarini amalda qo'llash natijalari ularning samaradorligi va muvaffaqiyatini isbotladi.

So'nggi yillarda produktiv metod, uni tekshirish va ta'limning turli bosqichlariga joriy etish bo'yicha katta hajmdagi ilmiy ishlar amalga oshirildi [2].

Xususan, chet tillarni o'qitish metodikasi sohasida metodist olimlar N.I. Almazova va A.V. Rubsovalar tomonidan nofilologik ta'lim yo'nalishida tahsil olayotgan talabalarning chet tillarini o'zlashtirish samaradorligini oshirishga qaratilgan produktiv yondashuvning muhim tarkibiy qismlari ishlab chiqilgan [4]:

1. Oliy ta'lim muassasalarida samarali chet tili ta'limining falsafiy-pedagogik komponenti.
2. Mahsuldor chet tili ta'limining paradigma-maqсадli komponenti.
3. Chet tilini samarali o'qitishning funksional va texnologik komponenti, shu jumladan o'rnatilgan o'quv modullari tizimi.
4. Samarali yondashuv asosida ishlab chiqilgan o'quv dasturlarini o'z ichiga olgan kontent komponenti.

Produktiv o'qitishni samarali tashkil etish uchun ta'lim samaradorligini oshiruvchi maxsus pedagogik texnologiyalar hamda tegishli metodlarni yangilash va takomillashtirish zarur hisoblanadi.

Olimlarning ilmiy tadqiqotlari natijalariga ko'ra, chet tilini samarali o'qitishga qaratilgan innovatsion uslubiy model akademik soatlar qisqartirilgan sharoitda ham talabalarni chet tiliga samarali o'rgatish vositasi sifatida baholanadi. Mazkur yondashuv nafaqat talabalarning til kompetensiyalarini rivojlantirishga, balki ularning kasbiy va shaxsiy sifatlarini shakllantirishga ham xizmat qiladi.

Shuni alohida ta'kidlash lozimki, "produktiv yondashuv" atamasi ilk bor 1991-yilda "International Network of Productive Schools" tashkilotining ikkinchi kongressida ilmiy muomalaga kiritilgan. Ushbu tushunchaning zamonaviy talqini I. Boxm va J. Shnayder tomonidan izohlangan bo'lib, ular produktiv ta'limni shaxs rivojlanishiga hamda jamiyat taraqqiyotiga xizmat qiluvchi ta'lim jarayoni sifatida talqin qiladilar.

Bundan tashqari, mahsuldorlikka yo'naltirilgan ta'lim jarayoni moslashuvchan xarakterga ega bo'lib, unda topshiriqlar real hayotda uchraydigan vaziyatlar asosida

tashkil etiladi. Mazkur jarayon individual va guruhli o'qitish shakllarida amalga oshiriladi hamda o'qituvchi tomonidan boshqarilib, aniq bir ta'lim mahsulotini yaratishga yo'naltiriladi [3].

METODOLOGIYA

"Ijtimoiy-gumanitar" soha yo'nalishlarida tahsil olayotgan talabalar uchun produktiv usulning afzalliklari alohida ahamiyat kasb etadi va ularni turli ko'rgazmali vositalar orqali namoyon qilish mumkin. Chunki produktiv metod asosida tashkil etilgan ta'lim jarayonida bir qator samarali natijalarga erishiladi.

Ma'lumki, oliy ta'lim tizimida hanuzgacha tushuntirish-ko'rgazmali yondashuv keng qo'llanilib kelinmoqda. Ushbu yondashuv talabalar tomonidan egallangan bilimlarni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Hozirgi davrda reproduktiv o'qitish ikkinchi darajali yondashuv sifatida baholansa-da, jamiyat hayotida reproduktiv mehnat muhim o'rin egallaydi. Chunki aksariyat insonlar aynan shu faoliyat turi bilan shug'ullanadilar va bu jamiyatning zarur ehtiyojlarini ta'minlashga xizmat qiladi. Shu sababli ta'lim jarayonida ham talabalarning reproduktiv faoliyati muhim ahamiyatga ega bo'lib, aynan shu asosda zarur bilimlar o'zlashtiriladi hamda ijodkorlik uchun zamin yaratiladi.

Biroq produktiv usullarga nisbatan reproduktiv metodlarning ustun qo'llanilishi ijodiy fikrlovchi shaxsga bo'lgan ehtiyojni ma'lum darajada kamaytiradi. Bundan tashqari, o'quv topshiriqlari talabalarni kelajakni loyihalash va innovatsion fikrlashga yo'naltirish o'rniga, ko'proq o'tmish tajribalarini o'rganishga undaydi.

Nofilologik yo'nalishlarda tahsil olayotgan talabalar ham ingliz tilida erkin muloqot qilish zaruratiga duch keladilar. Ularning aksariyati ingliz tilini xalqaro kommunikatsiyaning asosiy vositasi sifatida o'rganmoqda. Shu nuqtai nazardan, produktiv usul kasbiy ta'lim jarayonida bir nechta tillarning konstruktiv o'zaro ta'sirini ta'minlab, talabalarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishga xizmat qiladi. Mazkur yondashuv talabalarni mustaqil fikrlashga, axborotni qabul qilishga hamda tahliliy mulohaza yuritishga undovchi muhim omil hisoblanadi [6]. Buning natijasida produktiv va izlanuvchanlik yondashuvlar yanada samaraliroq bo'lishiga zamin yaratadi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Kommunikativ kompetensiya bilim, malaka va ko'nikmalarni o'z ichiga oladi. Ingliz tili o'rganishda esa to'rt asosiy ko'nikmalar mavjud bo'lib, ular tinglash, gapirish, o'qish va yozuvdir. Bu haqida gapirganda ma'lumotning har qanday darajasida ingliz tilidan foydalanib, u boshlang'ich, o'rta yoki uchinchi darajali bo'lsin, bu ko'nikmalarning har biriga teng ahamiyat beradigan tilning to'rtta ko'nikmasini o'rgatishni talab qiladi [7].

N.D.Galskova va N.I.Gezlarning tadqiqotlarida keltirilishicha, gapirishga o'rgatishning muvaffaqiyati o'quvchilarning individual yosh xususiyatlari (ularda o'qishga bo'lgan qiziqishning mavjudligi, diqqat e'tibor, og'zaki muloqot usullaridan foydalana olish, har doimgi til tajribasiga suyanish), matnning lingvistik, diskursiv jihatlari, shuningdek, o'qitishning shart-sharoitlari (o'qitishda texnik vositalarning mavjudligi, mashqlarning o'qitish muammolariga, shart-sharoitlariga bog'liqligi, mashg'ulotlarni juftlikda va guruhlar asosida tashkil qilish va boshqalar)ga bog'liq bo'ladi [8].

Shuningdek, mahsuldor va izlanuvchanlikni rivojlantirishda ingliz olimi A.Romishevski quyidagilarni (variant) taklif qildi:

- talabalarni kerakli bilimlardan xabardor qilish;
- yodda qolgan bilimlarni tiklashdagi mahoratni shakllantirish;
- mavzuni soddalashtirish orqali mahoratni oshirish (vazifa va topshiriqlarni bo'laklarga bo'lish);
- mustaqil ta'lim turi hamda talabanning ijobiy natijalarini munosib rag'batlantirish;
- mahsuldor, izlanuvchan yondashuvni joriy qilish;
- turli hil muammoli vaziyatlarni tashkil etish, noan'anaviy va o'ziga xos masalalarni yechishga o'rgatish.

Chet tilni o'qitish bo'yicha qator ishlar mullifi A.N.Shukin muloqot insonlar o'rtasida faol subyektlar kabi axborotlar almashinuvi jarayonining o'ziga xosligini, ya'ni nutq hamkorlari o'rtasidagi munosabatlarning qanday yo'lga qo'yilganligini hisobga olgan holda ularning maqsadlari, xohishlariga bog'liq bo'lishini, bu esa muloqot jarayonida yangi bilimlar, ma'lumotlar, fikr va mulohazalarning boyishiga ham olib kelishini nazarda tutadi. Lingvist olim "muloqot insonlarning til orqali

aloqa qilish, o'zaro harakatlarning shakli, kommunikatsiya vositasi va axborotlarni uzatish usulidir" deya ta'riflaydi [9].

Bizning fikrimizcha, talabalarni ingliz tilida ravon muloqot qilishi uchun ularning kuchli tinglash salohiyatini rivojlantirish muhim omillardan hisoblanadi. Tinglash nafaqat odamlarning gaplarini tushunishga, balki boshqa odamlar bilan ravon gaplashishga ham yordam beradi [10]. Bu so'zlarni to'g'ri talaffuz qilishni, intonatsiyani qanday ishlatishni, so'zlar va jummalarni qayerga joylashtirishni o'rganishda yordam beradi. Bu nutqni va boshqa odamlarning tushunishni osonlashtiradi.

O'tkazilgan tadqiqotlar binoan yurtimiz OTMLarida xorijiy tillarni samarali o'rganishning asosiy metodik yo'nalishlarini aniqladik, mahsuldor lingvodidaktik texnologiya mazmunini tahlil qildik, Shaxsiy ko'p tilli portfelning kontseptsiyasi va mazmunini ishlab chiqdik va pedagogik tajriba o'tkazdik.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa qilib aytganda yuqorida tahlilga tortilgan o'quv adabiyotlarda produktiv o'qitish va izlanuvchan yondashuvi uzviy bog'liq bo'lib, ular asnosida darslarni tashkil etilishi talabalarning tadqiqotchilik hamda ijodkorlikni rivojlantirishga qaratilgan. Talabalarga xorijiy tillarni o'rgatishning ishlab chiqilgan innovatsion samarali usuli oliy ta'limning integratsiyasi va samaradorligini ta'minlaydi. Chet tillarini o'qitishning samarali usuli oliy ta'limning innovatsion elementi hisoblanadi, chunki u metodik resurslarni yangilash nuqtai nazaridan yetarli darajada tarbiyaviy salohiyatga ega. Chunki, "samarali o'rganish - bu bilim oluvchilarning bir-birlariga ma'lumot o'rgatish uchun guruhlar bo'lib ishlashlari va o'qituvchi tomonidan boshqarilish usulidir. Buni yuqorida keltirilgan til va nutq mashqlarini amalda qo'llash bilan o'z maqsadimizga erishdik.

ADABIYOTLAR ROYHATI:

- (1). Richards J.C., Rodgers T.R. Implementing the curriculum with Cambridge: A guide for school leaders, *Approaches and Methods in Language Teaching*, 2nd ed. New York: CUP, 2004. – 244 p.
- (2). Коряковцева Н.Ф. Основы организации изучения иностранного языка учащимися на базе развития продуктивной деятельности. Автореф. дис. ... док. пед. наук. Москва, 2003. – 52 с.

- (3). Гольдина М.Н. Формирование продуктивного педагогического мышления студента будущего учителя. Автореф. дис. канд. пед. наук. Самара, 2003. – 25 с.
- (4). Almazova N.I., Eremin Y.V., Rubtsova A.V. Productive linguodidactic technology as an innovative approach to the problem of foreign language training efficiency in high school. // Russian linguistic bulletin. 2016. №3. 50 – 54 p.
- (5). Попова Н.В., Коган М.С., Вдовина Е.К. Предметно-языковое интегрированное обучения (CLIL) как методология актуализации междисциплинарных связей в техническом вузе. // Вестник Тамбовского университета. Серия Гуманитарные науки. № 173. Тамбовск, 2018. 29-37 с.
- (6). Aitov V.F., Aitova V.M. Ways of problematization in project approach. // Materials of XI All-Russian scientific-practical conference with international participation 'Foreign languages learning: actual issues and perspectives'. – Ufa-Saint-Petersburg-Aktobe: 2017, 44–50 p.
7. П'ин, Е.Р. (2009) *Psihologiya tvorchestva, kreativnosti, odarennosti* [Psychology of creativity, creativity, giftedness]. Sankt Peterburg: Piter.